

„Nincsen ének, csak a szétszedett világ”

MARKÓ BÉLA: TALANÍTÁS

Irodalmunkban még mindig inkább csak beszélnek a modern költésze-tről, mintsem, hogy értő ismerői és közvetítői lennének a lírát kétségtelenül meg-újító legújabb törekvéseknek. Ennek megfelelően a külföldi magyar irodal-mak nemegyszer a miénkénél előbb és kiforrottabb formában jelentkező, a költészet lényegét újraértelmező kísérleteiről is ritkán esik szó. S ha igen, akkor is inkább csak a kötelező névsorolvasás vagy az újabb elképzelések pár mondatos jellemzésének szintjén. Így aztán a romániai magyar költészet meg-újhodását magával hozó, a Forrás harmadik nemzedéke címszó alá sorolt cso-portosulás költői is inkább csak nevükkel, mintsem eredményeikkel, műveik-vel élnek a hazai irodalmi köztudatban. Ebben kétségtelenül része van annak is, hogy kötetek ritkán jutnak el hozzánk, így költészetük itthoni figyelői is nemegyszer a romániai magyar lapok, folyóiratok recenzióiból értesülnek egy-egy kötet megjelenéséről.

Pedig ez a nemzedék — az általa képviselt tagadásgondolat ellenére — már jelentős eredményeket ért el az új költészeti eszmény megfogalmazásá-ban, a költészet és gondolatiság korunkra jellemző összekapcsolásában. Érde-mes lenne egyszer azt is számba venni, hogy a költői nyelv megújításával kapcsolatos törekvések mennyire hatottak a náluknál előbb induló költőkre, s azt, hogy saját radikális felfogásuk ellenére kapcsolódtak közössé-gükhöz, a nemzetiségi lét sajátos viszonyai miképpen határozták meg költésze-tüket. Ahogyan Borcsa János, a nemzedék egyik kritikusa írja: „azzal, hogy a nyelv poétikai funkciója válik uralkodóvá a versben, a mű nem veszít a való-ban lényegesnek tekinthető közéletiségéből, erkölcsi tartásának igényességé-ből; az élettel való kapcsolata nem halványul el, csupán áttételesebbé válik”.

A vers legtovább persze akkor juthat, ha a kor szintjére emelkedik; ha nemcsak kihívó tud lenni, de mai is — ha képes a kor jelenségeinek össze-foglalására, kifejezésére. *Markó Béla* legújabb kötete — előlegezzük ezt a megállapítást — a kor szintjén álló kötet; s éppen ezért igazolás is, a kezdet-ben értetlenül fogadott újabb törekvések igazolása.

Markó maga is végigjárta a Forrás harmadik nemzedékéhez tartozó köl-tők útját. Kezdetben az előtte járók költészeteszményéhez kötődött, s szinte kötetről kötetre haladva vált a nemzedék egyik legjelentősebb képviselőjévé. A költői képekhez való vonzódása mellett egyre inkább az ironikus és grosztk elemek uralják verseit. Eljutott a saját maga alkatára szabott szabad-vershez, ezzel párhuzamosan pedig a körülötte lévő világ értelmezéséhez, ki-fejezéséhez. Bizarr látomásaiban, játékos ötletre épülő verseiben egyre in-kább a mai világunk sajátosságaira ismerhetünk. *Talanítás* című új kötetének világát egészében a huszadik század végének szorongó életérzése uralja, Markó szorongásaiban nem egyszer a magunkéra ismerünk.

Miképpen értelmezi Markó a költészet esélyeit, lehetőségeit? Egyik (pró-zai) írásában mondja: „A mi esztétikánk, korunk esztétikája nem szereti iga-zából a tökélyt, nincsen érzéke a harmóniához, és torzókat termel — néha lélegzetelállítókat; reménykedve abban, hogy előbb-utóbb rálel egy lehetséges

rend visszfényére a versben, a szoborban, a bomló szerkezetű regényben. A kerek és megbonthatatlan egységű műnek, a groteszk felhangok nélküli, borzongató tragikumot sugalló zárt struktúráknak talán végképp bealkonyodott.” Ezek után nem is lehet más kérdésünk, mint az, hogy milyennek látja, milyennek mutatja (verseiben) Markó a világot. Szétesőnek, a rend és a harmónia világától egyre távolabbra kerülőnek. Nem ismerek másik verseskötetet, amely a Markóéhoz hasonló gazdagsággal sorolná fel a mi (modernnek mondott) világunk rekvizitumait.

Vegyük számba a Markó által látott táj elemeit: *lakótelepek, sokemeletes épületek, felvonók, suhanó autók, autóbuzsmegállók, panelfalak, villanypóznák tízezer voltos gólyafészkekkel, zsiros lefolyók, magasfeszültségű oszlopokkal elbolondított domboldalok* képei jelennek meg verseiben. Mindennapi életünk színtereit Markó, mondhatni karkai vízió helyszínévé teszi. Már a kötet első versében (*Kedves Madách Imre!*) a szabadságukat veszítő állatokról, állatkerti ketrecben ugráló majmokról ír, későbbi verseinek világát pedig szinte páratlan gazdaságban uralják a gyíkok, tücskök, a lépcsőházban masírozó csótányok, kövér krokodilusok, keselyűk, barna bogarak, kaszáspók, skorpiók... A sokszor valószerű elemekből felépülő vízió természetszerűen nem önmagáért állítja előtérbe a vegetatív lényeket, hanem azért, hogy az emberi világ, a lét leépülését jelezze. Markó verseiben gyakori, hogy a leíró részt egy kínálkozó ötlet, szójáték segítségével személyes sorsával vagy — általánosabban — az emberi sorssal hozza összefüggésbe. *Milyen színű a tücsök?* című versében például az elfeketedő tücskök láttán kérdezi: „*Eltücskölök lassan én is?*”. A lépcsőházban masírozó csótányok serege pedig az emberi élet veszélyeztettségét juttatja eszébe: „*Nézek körül, s hát mindenki leszokóban, borról / nőről, dohányról is, mert jön a cirrózis, az impotencia, / a tüdőrák, jön a végső feketeség*”. A karkai vízió Markó számára nem kikényszerített jelkép, hiszen valóságlátása, a „nagy darálótól” s egyáltalán a világunkba épített gépi mechanizmusoktól való féltelme magyarázza látomásait. Gyermekkorában bizonyára még kisdobos énekeket dalolt, mára — úgy látja — a *talanítás* mámoren uralja a világot. Emlékezzünk csak: lakótelepeinken nálunk is évente lejátszódik a lomtalanítás, főleg kacsajainktól szabadulhatunk meg ilyenkor. Kötődnek-e emlékek a kidobott tárgyakhoz? Felhasználhatók lennének-e valamikor mindazok az eszközök, tárgyak, amelyek már nem férnek el az egyre kisebb, s sokszor a gyermekek nevelésére is alkalmatlan lakásokban? S vajon mindennapjainkban, amikor gyermekkorunktól, szülőföldünkől szakadunk el, s amikor népeket, népcsoportokat történelmüktől, közösségi létezésük lehetőségétől fosztanak meg, nem hasonló talanítás játszódik-e le? Ha mindezt végiggondoljuk, akkor értjük csak meg, hogy Markó az elszürkülő lakótelepi élet s a veszélyeztetett emberi lét képeitől miképpen jut el a talanítás nyugtalanító látomásáig: „*a talanítás körzetét pontosan megjelölni / a talanítás időszakát kiválasztani / kellő számú talanítót toborozni / a talanítókat kiképezni / a talanítószeret szétesztani / a talanítók biztonságáról gondoskodni / hogy zavartalanul talanítsanak / hogy eredményesen talanítsanak...*”

A látomással szemben a vállalt — és képzelt — emberi világ képei is feltűnnek Markó verseiben. Ezek legtöbbször a költő személyével kapcsolatosak; Markó egyébként is — hasonlóan nemzedéktársaihoz — sokszor beszél önmagáról. Az emberinek tudott világ képeit is a személyes múltból veszi: hol a kisvárosból magával hozott emlékképeket idézi, hol pedig a szerelem teljességét adó élményét. A rend és az emberesedés pólusát azonban nem tudja szembe állítani a szinte minden versében újra megfogalmazott veszélyeztetettség-ér-

zettel. (Markó számára magától értetődik, hogy a szétesett világban az ének sem lehet megváltó erő.) Verseskötetét éppen ezért érezzük nyugtalanító könyvnek: nyugtalanítónak, mert költőnk a való világ jelenségeiből formálta látomásait. S azért is, mert a lehetséges rend csak halovány visszfényként lehet újra jelen a versben. (*Kriterion.*)

FÜZI LÁSZLÓ

SZENTI ERNŐ RAJZA